

a realizmusban. Ifjú költők vannak, szabályos regényekkel, amelyekben ha semmi sem, de az irracionális vonzások arról beszélnek: a forradalom nem volt hiába. Mások meg családregényeket írnak, melyek vagy megkapják, mint Pearl S. Buck a Nobel-díjat, vagy nem, — s a keretek szigorúsága között a tartalom, az attitűd izgalma azt árulja el: a családregény és a régi «Familienroman» között ott voltak termékenyítőn a huszas évek is. A huszas évek virágporát messze hordta el a szél, s most arról van szó, hogyan viseli el az irodalom ezt a megtermékenyítést. Most ebből kell kilábolni írónak és irodalomnak egyaránt. A Wertherért meghalt egy romantikus ifjúság, a huszas évek lázadásáért és izgalmáért legtöbb esetben bolondokháza várt íróra és közönségre, Illyés Gyula, párizsi körútján, ismét a legjobb tanu rá, — a lassan klasszicizálódó mai irodalomért egy ideig még élni fognak az írók is, az olvasók is. Később újra jöhet a forradalom, a klasszicizmus szakaszát fölvaltja a revolúció, — de az, akit élete és munkája a realizmus, az új, belülről megújuló klasszicizmus éveibe köt, ha elégtétellel és hiúsággal nem is, megnyugvással érezheti, hogy Dosztojevszkijért, Hamsunért, Thomas Mannért, Roger Martin du Gardért nem halt meg senki, — s végeredményben az irodalomban a vértanuk legtöbbször mellékesek. De ha megmérettek azon a mérlegen, mely egyformán hú a forradalom és a klasszicizmus szakaszaiban, egyikük sem volt könnyebb Garnettnél és Collier-nél, Tzaránál és Marinettinél.

PROUST UTÁN...

Irta: Mátrai László

Litteratura est naturaliter Proustiana: írni annyi, mint keresni a dolgoknak azokat a kvalitásait, amiket azok a fiatal önmagunk előtt megmutattak! Goethe ezt úgy mondta, hogy a közönséges embernek csak egy kamaszkora van, az írónak pedig több. Szegény Proust, ő aligha tehet róla, hogy felfedezte az irodalom prousti lényegét, amit ő előtte minden valamirevaló író sejtett, de bölcsen óvakodott attól, hogy ki is mondja. Az eltűnt idő nyomába szegődni: irodalom. De megírni magát az eltűnt idő nyomába való szegődést annyi, mint elírni az írók elől az irodalmat. Ha egy született világfő öreg korában írásra adja a fejét, ebből nem történhet semmi baj. De ha egy született író «előkelő körökben forog» helyett, hogy megtanulná az öregebbektől az írás kötelező tabujait: a beavatatlanok naivitásával kimondja azt,

aminek kimondása beláthatatlan időre problematikussá tesz minden irodalmat. Pszichológusok, pszichiáterek vagy esztéták rángathatják az irodalom varázsköppönyegét: ez nem számít, hisz ezek mind kívülállók. De ha egy író magától szolgáltatja ki ezt, akkor csupaszon marad az írói szándék és védtelen azzal szemben, amit hiába írunk kis é-vel életnek, az irodalom nagy I-jével szemben. És ezen már nem segít, ha Proustot dilettánsnak vagy sznobnak tartjuk: lehet dilettáns, mert ki *akarta* mondani a tabut; de nem dilettáns, mert ki is *tudta* mondani.

Lehet ezért szidni Proustot, meg is lehet tagadni. Mondhatjuk, hogy «új» fogásainkat nem is tőle, hanem Freudtól tanultuk. De bizonyos, hogy minden valamirevaló írónk mégiscsak folyton az idő és az asszociáció körül pepecsel. Szörnyű érzés írók számára, hogy az irodalom receptje meg van írva: végy egy Madelaine-darabot és mártsd úgy a teádba, hogy majdan asszociációid döbbenetes visszhangot verjenek az idő feneketlen mélyében... Persze, hogy nincs új szekta, nincs új jelszó, nincs új révület: a prousti recept mindenkinek szól s a szektáriusok egyelőre nem tudnak jelszót, ami ezen túlmutatna és aminek az alapján szektát lehetne alkotni. Nincs többé irodalmi mód a baráti közösségre: minden író közvetlenül az Idővel áll szemben, magányosan és — ki tudja meddig — dermedt tehetetlenségben. (De ha ez vigasztalás lehet, bevallom mindenkinek, hogy Heidegger a filozófusok alól ugyanígy húzta ki a jelszók, szekták és konstruktív révületek többévezredes biztos talaját és állított szembe egyenkint mindenkit egy hasonló rémmel, amit fatális módon ő is Időnek nevez. A helyzet itt csak annyival könnyebb, hogy Heidegger nem Proust és hogy a magány éppen filozófusok számára nem nagyon ijesztő szituáció. De új jelszó még itt sem született s ami annak látszik, az mindössze nem-filozófusok révülete. És valóban «molyette» máris.)

És itt kell megérteni a fiatalokat, akik sehogyan sem akarnak soron következni. Huxley még ott tart, hogy szidja Proustot, de az *Eyeless in Gaza* örült kompozíciója mégis a prousti Időt akarja felrobbantani. Az *Ends and Means*-ben megpróbál másodszor is kitörni, ezúttal tartalmi oldalról. Egyelőre — valljuk be — ez a második kísérlet sem sikerült. És ne haragudjon Szerb Antal, de mégis csak ő írt legutóbb *elégikus könyvet az ifjúságról*, könyvet, mely az időben *eltűnt* ifjúság *nyomába* szegődik s amelyben Proust részben egy bécsi, részben egy pécsi professzor áruhájában, de következetesen kísért. Ennél többet — úgy látom — az «új generáció» sem tud. És míg nem tud többet, addig lemond a «generáció»

történeti tisztességéről és tisztségéről. Ami e nem-tudásban mégis örvendetesen új, az az, hogy ha nem is tud túlmenni Prouston, elismeri őt az irodalom élet-halál problémájának : nem szidja és nem hallgatja el. A prousti «Entraubering der Literatur» olyan akadály, amivel e leendő új generáció eleve számol és perzsául csak akkor fog majd tanulni, ha ezen túljutott : mert ha innen marad, akkor igazán nem érdemes perzsául sem megtanulnia, hisz Proust jóval szebb francia eredetiben . . . És van valami megnyugtató őszinteség abban is, ahogy ez a «generáció in spe» a francia irodalmi orientáció Proust-közelében tartózkodik és nem evez önáltatva az angol irodalom Joycei, Lawrencei vagy Powysivizein. Van ebben valami nemes opportunizmus is : hátha a francia szellem fogja visszaadni azt, amit elvett, a csodát.

Attól, úgy hiszem, nem kell félnünk, hogy e generációid-csoport a várakozás magasfeszültségét a politika oldalszelepein fogja kieregetni. Ezt megtehetette Huxley, aminthogy az sem csoda e csodátlan világban, hogy a George-ihlette Sziget-kör archeológusa a fajelmélet nagy horderejéről értekezik. Kérdezzük vissza Szerb Antalt : Lawrence-től Rosenberggig azért oly rövid az út, mert mindketten egy «generációhoz» tartoznak? És ha Szerb Antal e válaszon gondolkozik, ne csodálkozzék, ha a fiatalok nem akarnak sorra kerülni, nem dacolnak, nincs szektájuk, nincs jelszavuk, nem mutatják révületüket és hidegen rejtik mániájukat. A politika, ha irodalmat vagy tudományt akar feleségül venni, mindig csak élemedett korú feleséget kaphat : a ma politikája a tegnapi irodalmára épít és a ma irodalma a jövő politikáját alapozza. Itt kell legkevésbé félni a fiatalokat : egymástól is óvakodnak, nemhogy álfiatalokat csókolnának homlokon a generáció jelszaván.

A helyzet kellemetlenül csodátlan, de tiszta : addig nem beszélhetünk új generációról, míg a fiatalok az irodalom formális és az élet tartalmi kérdésében megoldást, hacsak vízió formájában is, nem találnak. A fiatalság minden ellenkező látszat, kávéház, meglévő irodalmi orgánumok, szerető öreg barátok ellenére magános. Itt szekta és jelszó nem teremhet, míg az irodalom létkérdése megoldatlan. És így helyes ez, hogy írótól íróhoz ne a generációs összeroffenés, hanem a világon keresztül megtett kerülőút vezessen. Ezt az utat a legjobb barátoknak is külön-külön kell megjárniok, nehogy egymás kedvéért elmulasszanak meglátni valamit, ahol talán a megoldás rejtőzik. Ez a magány túl van neo-unalmon és neo-csodán : e régi kategóriákat levette kell a dolgokkal szembenézni, nyárspolgá-

rokkal és megszállottakkal elszántan egy levegőt szívni, egészen addig, míg az unalmas-csodás prousti irodalom bűvköréből ki nem kerülünk. De perzsául tanulni felesleges idővesztéség.

A LEGÚJABB NEMZEDÉK TALÁNYOS ARCA

Irta: Sötér István

A MAGYAR irodalom legfiatalabb «huszas» nemzedéke tulajdonkép meg sem alakult még, csatasorai el sem rendeződtek — nem tudjuk, hány hely vár még közöttünk üresen távolban maradókra, késlekedőkre s a felbukkantak is hol vannak még attól, hogy csak sejtessék igazi arcukat. Hol vagyunk még attól, hogy e nemzedék harcosainak erejét összehasonlítsuk, és megmondhassuk, ki marad meg, ki vész el nyomtalanul, ki az, kit irodalompolitikai hullámok kapnak fel s ki az, kinek műve hálátlanul, észrevétlenül, de csökönnyösen érik késői korok számára! Tudhatjuk-e, ki marad meg hűségesen, vállalt igéi mellett, a szűk ösvényen s ki keres kényelmes lankát a siker, a könnyű és gyors elismertetés felé. E nemzedék kész költőkkel, «korán tökéletes» versekkel indult s voltak, kik hamar jósolták, hogy «a fiatal irodalomban a líra a vezető műfaj, erőben és hangban messze maga mögött hagyva a prózát és a drámát» — de nem tudjuk, nem váltanak-e váratlanul színt a húszéves lírikusok, nem bújik-e ki belőlük harmincas korukra a csontos prózaíró. A huszas nemzedék elindult, tökéletes versekkel és tapogatózó regényekkel, olyan tetszetős összhangban, olyan jellegzetes «szellemtörténeti» vonásokkal, hogy csak önmegtartóztató kritikusok nem mondták ki rájuk a végső, összefoglaló tézist!

Mily kevésé gyanakvók az emberek nagyonis *nyilvánvaló* véleményeikkel szemben! A törvény megrögzíthető tisztasága és érvénye kedvéért mindenki szemet húny a mozzanatok anarchiája, a «zsibongó valóság» felett: túlhamar kibújik a szellem emberéből a szellemtörténész. De nem gyanús az első pillantásra feltáru-
litok, az önmagát kellett rendszer és összefüggés? Nem visz gyakran tévedésbe a csalhatatlan éleslátás, a törvényszerűséget héja-
ként megragadó tekintet?

Am véletlenül sem szabad hebehurgyasággal vádolnunk azokat, kik e nemzedék felett szavukat hallatták. Annyi óvatosság van minden kritikusban, hogy ne akarjon túlmerész időjós-
lást csinálni — senki sem vállal kétes felfősséget e nemzedék jövőjéért.